

Verbèllemonde en koekerèl

Bossche leenwoorden?

Veel dialectsprekers verwijzen met enige trots naar de buitenlandse wortels van hun taal. Vaak gaat het om niet meer dan een handvol woorden, maar 'die zijn er dan toch maar'. Maas-trichtenaren hebben zo hun Franse rijtje, en Bosschenaren ook. Apprensie (appareance), permetaosie (parentage) en sesies (saucisse) – om een paar voorbeelden te noemen – geven 'kasjè' (cachet) aan wat in de ogen van anderen vaak niet meer is dan 'n dialect.

Het Bossche dialect heeft inderdaad ook een serie leenwoorden. De herkomst daarvan is vaak onduidelijk. Zo spreken wij thuis nog met ontzag over de luie stoel die mijn vader kreeg toen hij 25 jaar 'bij de zaak' was. Die zetel noemden wij naar goed Bosch gebruik de 'essesair'. Na een lang leven in verschillende huishoudens heb ik het bejaarde geval vorig jaar naar de Milieustraat gebracht. Rond die tijd besefte ik dat 'essesair' een verbastering was van het Engelse 'easy chair'.

Verbèllemonde

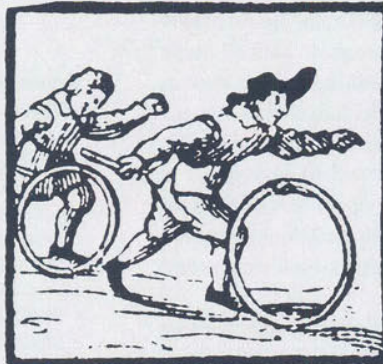
Bij het rubriceren van de leenwoorden die ons dialect rijk is, plaatsen Bosschenaren het werkwoord 'verbèllemonde'

gemakkelijk onder het kopje Frankrijk. Dit ligt voor de hand, want 'belle' en 'monde' klinken als de woorden uit les 1: 'Papa fume sa pipe dans le jardin'. De vermoede verwantschap blijkt echter niet aanwezig te zijn. 'Verbèllemonde' betekent 'verprutsen', 'kapot maken' of 'verwaarlozen'. Als iemand bijvoorbeeld zijn tuin niet bijhoudt, dan laat hij deze 'verbèllemonde'. En dat had de eigenaar kunnen voorkomen door er meer zorg

Rechtsboven twee kinderen die aan het 'koekerèllen' zijn. De prentenmaker laat ze 'toppen en nonnen'. Wie van u kent overigens déze zegswijze? (Uit: J.R. Schiltmeyer, Nederland in de Gouden Eeuw, Amsterdam z.j., p. 89)

LOOPEN MET VLICHERS.

LOOPEN MET REEPEN.

DEES TOPPEN EN NONNEN.

SLINGEREN EN WERPEN.

SPELEN MEYLIDEKEN.

TROMPET EN HOOREN.

B o s s c h e N e r v e n

aan te besteden. Had hij meer werk gemaakt van zijn 'voogdijschap' over die tuin, dan had het groen er beter bijgestaan.

Al in het Middelnederlands werd de betekenis 'voogd zijn over' aangeduid met het woord 'vermomboren' of 'vermontboren'. Een voogd was een 'momboor' of 'montboor'. Hoewel het werkwoord 'verbèllemonde' daarop direct teruggaat, hebben we daarmee niet alles verklaard, want wat is 'bèl'? Het gedeelte 'bèl' kennen we in ons huidige taalgebruik ook uit woorden als 'verbolgen', 'balsturig' en 'gebelgd'. 'Bel' ('bol' of 'bal') verwijst naar een negatieve lading. En daarmee is 'verbèllemonde' naar de betekenis 'een slecht voogdijschap voeren' en naar de herkomst inzichtelijk geworden.

Koekerèl

'Koekerèl' (tol) wordt niet snel in het rijtje met buitenlandse woorden geplaatst. Het woord ziet er zó Nederlands uit, dat een vreemde 'komaf' onwaarschijnlijk lijkt. Toch is 'koekerèl' van zuidelijke herkomst. 'Koekerèl' (in andere dialecten 'kokkerel' of 'kockernol') gaat volgens sommige bronnen terug op het Spaanse woord 'caracol' (slakkenhuis) en volgens andere op het Oudfranse 'coquerille' (schelp, slak). In het Bossche dialect is 'nne koekerèl' een tol, en 'koekerèlle' is tollen. De overeenkomst tussen drijftol en slakkenhuis is voor de hand liggend.

Literatuur

- *Het Woordenboek der Nederlandsche Taal* (Leiden 1995) (uitgave op CD-ROM).
- J. Verdam, *Middelnederlandsch Handwoordenboek* (Den Haag z.j.).
- A. Weijnen, *Etymologisch Dialectwoordenboek* (Assen 1996).
- H. van den Berselaar, 'Het dialect van 's-Hertogenbosch', in: *Boschlogie II* ('s-Hertogenbosch, 1997-1998) hoofdstuk 3.

Herdenken

Misschien is oorlog het minst waarschijnlijke en het meest absurde van alles wat er kan gebeuren of wat mensen maar kunnen ondernemen. Zeker is dat er altijd ergens oorlog is en dat de kern daarvan nog altijd bestaat uit de meest beschamende wreedheden. Wat dus telkens weer gebeurt of wordt ondernomen is tegelijk ook datgene wat we ons het moeilijkst kunnen voorstellen. Oorlog is de situatie die tegelijk het meest reëel en het meest onvoorstelbaar is, het meest een actieve, georganiseerde, onderneming en een gebeurtenis die we passief ondergaan. Oorlog is helemaal van ons en helemaal van anderen. Wij kunnen er dus nooit aan wennen.

Nadenkend over de dagen van herdenking kom je dan tot de merkwaardige bevinding,

dat de herdenking juist nodig is omdat datgene wat we herdenken, helemaal niet voorstelbaar is en zonder herdenken niet tot ons zou doordringen. Het kan niet ineens tot ons doordringen en wij zijn niet in staat het te bevatten. We zijn misschien zelfs niet bereid het te geloven en er zijn mensen die op dit punt heel ver gaan. Zij zeggen niet meer, zoals veel Duitsers na de oorlog, dat zij het niet geweten hebben, maar dat het allemaal niet gebeurd is of dat de verhalen overdreven zijn. Misschien zeggen zij dat wel om het onvoorstelbare te overleven. Zij vinden daarbij steun in een verschrikkelijke soort van psychologie die erop uit lijkt te zijn de werkelijkheid weg te filteren uit ons bewustzijn en alleen maar subjectieve gevoelens over te houden. Het kleine gelijk van de psychologie scheidt een afschuwelijke kans die ik in mijn herdenking zou willen betrekken.

Het is een bekend gegeven, dat het onvoorstelbare van de oorlog op de duur als het ware zijn erkenning afdwingt. Iets wat telkens terugkomt in het geheugen en in dromen, daarvan kun je de realiteit niet blijven ontkennen. Daarom heeft het zo lang geduurd voordat we een beetje begrepen dat zo lang na de oorlog nog zich telkens weer nieuwe slachtoffers daarvan en van de herinnering daaraan bleven melden. Zo langzaam drong het onvoorstelbare door. Toen dat eenmaal begrepen was, is het ook met bureaucratistische grondigheid aangepakt. Dat komt erop neer dat het trauma een erkend eigen bestaan gaat leiden en subsidiabel wordt.

Nu wordt mijn herdenking een beetje luguber. Want wat gebeurt er met erkend verdriet dat zich aan het loket kan vervoegen om voor subsidie in aanmerking te komen? Er ontstaat niet alleen een dubieuze en gesubsidieerde deskundigheid in het begeleiden van juist dit verdriet, maar het verdriet, zo mooi opgevangen, vaart er zelf ook wel bij. Het duurt langer en plant zich voort in allerlei vormen die naar erkenning en subsidie solliciteren. Je weet zulke dingen nooit zeker, maar ik heb het gevoel dat veel mensen van mijn generatie de oorlog soms dapper aangrijpen als een excuus voor wat er fout is gegaan op allerlei terreinen die daar geen duidelijk verband mee houden. Misschien hoort ook dat bij het oorlogsleed, dat de onvoorstelbaarheid van het geweld en de wreedheid overal een smoezelig stempel op drukt. We kunnen denken en herdenken, maar het zal ons nooit meer lukken ons bestaan tot een heldere aangelegenheid te maken.

Cornelis Verhoeven